

Finn könyvtárakról

Furcsa játékot űz velünk a Nagybetűs... Soha nem tudhatjuk, mikor, mi által babonázódunk meg, s azt sem, vajon lesz-e a csodában még egyszer részünk. Mi mást tehetnénk: ha szembejön velünk, átengedjük magunkat a varázslatnak, még ha tudjuk is, mindez véges.

Ez a mondás nem valami ókori bölcstől származik, bár biztos vagyok benne, hogy már ők is tudták, mindössze én éltem meg Finnországban.

A dolog, amit ismerőseim, kollégáim, rokonaim egyszerűen finn-bolondériának hívnak, 12 évvel ezelőtt kezdődött. Volt egy, a szakmában ugyan gyerekcipőben járó, de nyílt szívű és tágra nyílt tekintetű könyvtáros, akit a jószerecséje – nevezzük talán egyszerűen csak így – két hónapra a hó, a fagy és a sötétség birodalmába vetett, s aki ott és akkor egy életre elkötelezte magát egy ország iránt, s aki ott és akkor olyat tapasztalt a könyvtárügy terén, melyet azóta sem tudott „kiheverni”.

Minden alkalommal, amikor hosszabb idő után ismét Finnországba készülök, eljátszom a tétova játékot, hogy mi, mennyire, hogyan változhatott, fejlődhetett azóta, mióta nem jártam odakint. Még egyetlen alkalommal sem volt elég a képzeletem a valósághű becsléshez. Szerencsére van egy hely, ahonnan mindig elindulok, s ahova érkezem, s mivel itt elég sok időt töltöttem már, összehasonlítási alapnak nyugodt szívvel tekinthetem vizsgálódásaim során, s ez a hely a riimäki könyvtár. (Riihimäki Helsinkitől 60 kilométerre fekszik észak-nyugati irányban, közlekedési csomópont, s idegenforgalmilag is jelentős kisváros, kb. 25 ezer főt számláló lakossággal. Szolnok testvérvárosa, s e kapcsolat most ünnepli 30 éves jubileumát.) Az általam olyannyira kedvelt könyvtár 1986-ban készült a finn könyvtáráépítézet hagyományait követve, ám az évek múlása s a rengeteg olvasó keveset koptatott rajta, köszönhetően a jól átgondolt belső tervezésnek. 1998-ban naponta átlag 1333 fő fordult meg a könyvtárban (!), kölcsönzött, olvasótermet használt, újságot olvasott, barangolt az Interneten, zenét hallgatott stb. Mára teljes mértékben eltűnt a cédulás katalógus, s helyét a környező három település dokumentumállományát is magába foglaló on-line katalógus váltotta fel, természetesen mindenféle dokumentum mindenféle állapotáról való azonnali tájékoztatással (Web-kirjasto). Megnőtt a tájékoztatás mennyisége, s némiképp átalakult a minősége. Számomra túlzásnak tűnik ugyan, amit az olvasók véghezvisznek e téren, bár valószínűleg pusztán a kommunikáció iránti igényből is szóba elegyednek az ügyeletes könyvtárossal, s minden elképzelhető megkérdeznék tőle, pedig az olvasói tér ideális, jól áttekinthető, a polcok célszerűen megvilágítottak és korrektül feliratozottak (s alacsonyak), az on-line katalógus gyors, pontos, megbízható.

A finn kollégák szerint ők „rontották” el az olvasókat, s most már elég nehéz mást tenni, mint azonnal ugrani, keresni, kutatni, nyomozni. Közben végzik a folyamatosan s tömegesen beérkező könyvtárközi kölcsönzésekérések megfelelő

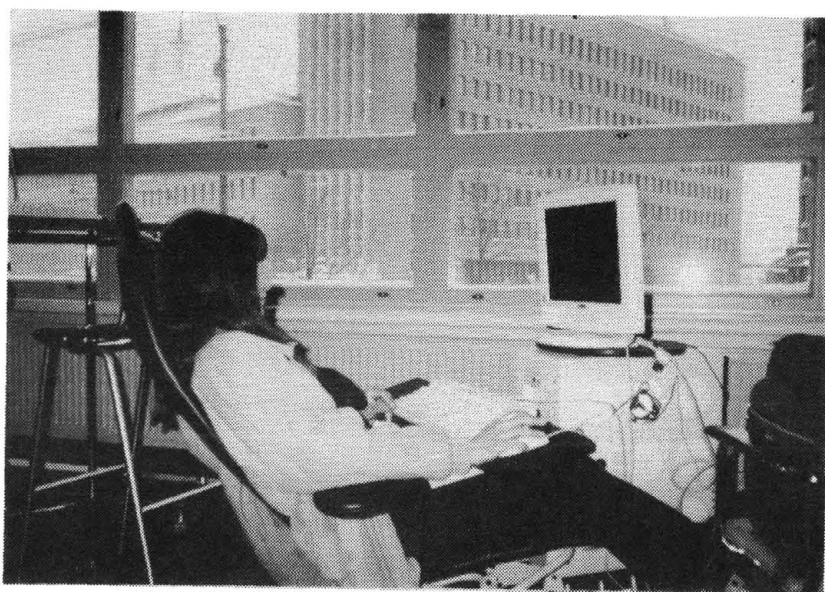
Községi Könyvtár, Hausjärvi

helyre való eljuttatását, ami rendkívül gyors, mivel az ország könyvtárai egy közös számítógépes rendszerben működnek, s nem kell mást tenni, mint az információ, dokumentum vélt helyét előkeresni a könyvtárak névsorában, s ellenőrizni, jó volt-e a sugallat. Ha igen, a dokumentum még ugyanebben a munkafázisban „lefoglalásra” kerül, s már csak a posta gyorsaságán múlik a megérkezése az igénylőhöz. (Természetesen ez egy teljességgel leegyszerűsített eset, bonyolultabb kutatásnál általában a keresés ideje nő meg.)

A finn közkönyvtárakban a tájékoztató könyvtárosok végzik a gyűjtemény gyarapítását, gondozását is, mégpedig igen nagy felelősséggel: dokumentum addig nem kerül ténylegesen a könyvtár állományába, amíg több könyvtáros meg nem fogta, tartalmilag fel nem fedezte, s a gyűjtemény nélkülözhetetlen darabjának nem tekintette. Az ok? Egyszerű: nagyon-nagyon drága a könyv, a CD, a CD-ROM, videokazetta. A dokumentumvásárlás minden formája létezik; kiadói katalógusokból, ügynököktől, könyvesboltokból.

A könyvtárakban általában nagyon kevesen dolgoznak, de az ott dolgozók több mint kétharmada könyvtáros, illetve könyvtári asszisztens. (Pl. a riimäki könyvtárban 23,5 fő dolgozik, ebből 10 könyvtáros, 9 könyvtári asszisztens, 1,5 portás – aki mellesleg a napilapok, folyóiratok beérkezését is nyomon követi –, 2 fő a takarítószemélyzet s van egy titkárnő. A rengeteg virág szakszerű ápolását a város kertészei végzik.)

A finn közkönyvtárak életében 1999 mérföldkőnek számít: ekkortól lépett életbe ugyanis az új közkönyvtári törvény, mely ugyan gyökeres változásokat nem hoz az eddigiekhez képest, viszont néhány ponton figyelemreméltóan eltolja a hangsúlyokat. Pl. korábban a közkönyvtárak egy kategóriába tartoztak a különféle munkát végző intézetekkel, ám mostantól önállóan alkotnak egy csoportot,

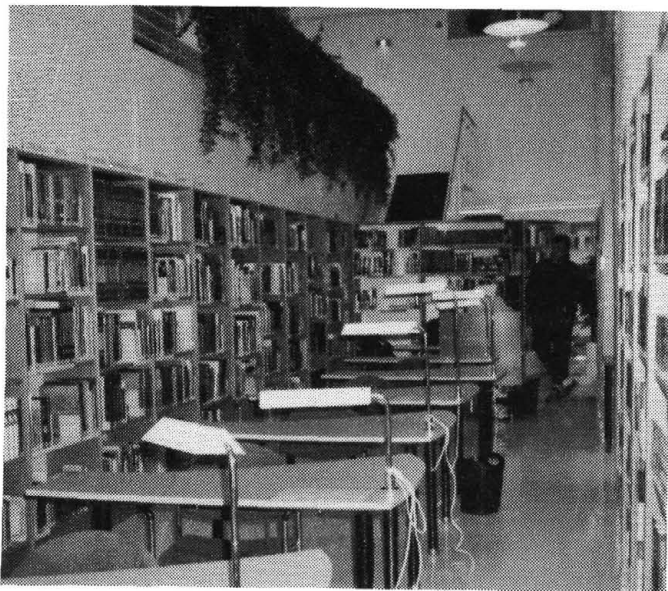

Netsurfer-terminál, Kirjakaapeli

és „könyvtár és információs szolgálat” a hivatalos megnevezésük. Legfőbb feladatuk, hogy egyenlő esélyt biztosítsanak az ország bármely településén élő bármelyik állampolgárnak az információhoz, illetve a dokumentumokhoz való hozzáférés terén. S ez meg is valósul, sőt, már korábban megtörtént. A mostani törvény a helyi önkormányzatok felelősségi körébe utalja a könyvtári szolgáltatások olyan szintű megszervezését, amely mindezt lehetővé teszi: tehát kötelességük a szolgáltatás megszervezése és folyamatos biztosítása, de lehetőségeik s az adott település igényei szerint változtatják meg ennek formáját: pl. kölcsönző helyet tartanak fenn, könyvtári gyűjteményt alakíthatnak ki, biztosítva mellé a kellő szakembergárdát s a környezetet, bibliobuszt működtethetnek stb. A törvény külön pontban hangsúlyozza, hogy mindehhez biztosítaniuk kell a megfelelő szakképzett emberi háttérrel s a megfelelő környezetet is.

A törvény „klasszikus paragrafusa”, amely az első törvényi szabályozásban már benne foglaltatott (1928), kimondja, hogy a könyvtár által nyújtott szolgáltatások ingyenesek. Ez a pont minden alkalommal megerősítést nyert az újabb és újabb törvény-rekonstrukciók során (1963, 1986), s erre a finn könyvtárosok igen büszkék. Természetesen az évek során az ingyenesség köre mind több és több szolgáltatással bővült, s jelenleg magába foglalja mindenféle könyvtári dokumentum ingyenes használatát, kölcsönzését, az Internet és egyéb – az adott könyvtár által nyújtott – számítógépes szolgáltatások igénybe vételét, beiratkozási díj vagy egyéb térítés nélkül. Fizetős szolgáltatás a fénymásolás (nyomtatás), könyvtárközi kölcsönzés, előjegyzés. S természetesen van késedelmi díj, bár az olvasói szokások igen eltérőek, s ez valójában nem jelentős probléma.

A törvény másik fontos paragrafusa a „nemzeti és nemzetközi együttműködés” fontos láncszemnek nevezi a közkönyvtárakat, s mint ilyen, előírja folyama-

Olvasóterem, Janakkala

tos támogatásukat és fejlesztésüket, mind eszköz-, mind pedig személyi feltételek tekintetében, az aktuális igényeknek megfelelően. Ez a megközelítés a törvény újdonsága. Teljesen új az a rendelkezés is, mely kötelező jelleggel a könyvtárak feladatául tűzi ki munkájuk folyamatos ellenőrzését, statisztikák készítését, előírja a fenntartó intézmények számára könyvtáraik rendszeres, értékelő elemzését, s mindezek eljuttatását az illetékes minisztériumhoz, ahol leginkább adott a lehetőség az összevető elemzésre, a folyamatok áttekintő vizsgálatára mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban.

A finn kollégák büszkék törvényükre, bár természetesen nem tartják hibátlanoknak. A velük folytatott beszélgetések azt mutatják, mindez konszenzus útján született, együttes munka és erőfeszítés eredményeként, a szakmaiság teljes körű tiszteletben tartásával. Közkönyvtári törvény, hét évtizedes hagyománnyal, a 2000. év küszöbén, öt éves EU-tagsággal a hátuk mögött.

Kint tartózkodásom második hete több, előre nem várt meglepetéssel is szolgált. Megérkezett például az igazi tél, de ez oly jól sikerült, hogy vendéglátóim szerényen megkértek, talán legközelebb nyáron menjek, mert ha télen érkezem, akkor mindig évszázados csúcsokat döntöget a hideg. Ezen kicsit eltűnődtem, hiszen közismert a mondás: „kedden volt a nyár”... s még ha a két évvel ezelőtti nyarat vesszük is, amikor „szerdán, sőt csütörtökön is nyár volt”, még így is nagyon kevésnek tűnik nekem ez az idő. Még szerencse, hogy a barátaim mindezt csak tréfának szánták.

Hallottak már „kábel-könyvtárról”? E bizarrul hangzó név, amely a helsinki városi könyvtár fiókkönyvtáraként működő „Kirjakaapeli” (könyvkábel) hivatalos és közismert neve, számomra már a 21. századot jelentette. Maga a könyvtár Helsinki legforgalmasabb pontján, a vasúti- és buszpályaudvar közvetlen közelé-

ben található, egy funkcionista stílusban újjáépített s „üvegpalatának” keresztelt épületben. Tavaly novemberben indult meg itt a munka, de már 1994-től üzemelt hasonló formában. S hogy mi ez a forma? A gyűjteményt alkotják hagyományos értelemben vett könyvek, az Internet, a média, a mozi és az utazás világából, csakúgy, mint humoros könyvek, képregények. Rengeteg CD-ROM, a legszélesebb körből gyűjtve. Magazinok a művészetek, a kultúra, az Internet, s általában a számítógépek köréből, valamint napilapok, főként hazaiak. Szolgáltatásaik a hagyományos értelemben vett helyben használat, kölcsönzés mellett az Internet használata, a Helsinki Városi Könyvtárhoz való csatlakozással elérhető adatbázisok, on-line katalógusok használata, valamint tanácsadás a Kirjakaapeli egyes termináljainak használatában. És ez az, ami az én számomra már a jövőt idézte: ugyanis képzeljünk el 21 terminált, más és más típusú gépekkel, más és más programokkal, más és más perifériákkal; valamint más és más időhatárokkal a használatban. A legáltalánosabb állomáson (Verho) pl. a következő gépi háttér áll rendelkezésre: Osborne, Intel Pentium II MMX 333 Mhz, 64 Mt EDO RAM, 4,0 Gt IDE, Matrox Millennium II 4 Mt WRAM, Nokia flat display 15", 3Com 10/100 PCI RJ-45, SoundBlaster 16 pnp. Installált programok: user interface Windows NT 4.0 (sf), Netscape 4.0 / Explorer 4,0, Microsoft Office 97 (sf). A könyvtárban hét darab terminál található ezekkel a kondíciókkal. A használatot előre kell jelezni, s maximálisan egy órán keresztül van egy olvasónak egy nap erre lehetősége. Emellett van egy Linux-terminál (installált software user interface RedHat 5.1 Linux 2.2 xx), három grafikus munkára és scannelésre egyaránt alkalmas terminál, melyeket 1–4 órára lehet használatba venni (installált softwarek: az eddigi alapprogramok mellett Adobe PhotoShop 5 / Nt 4.0, Adobe Illustrator 7.0 (NT4.0, Pagemaker 6.5 / Nt4.0, Macromedia Flash 3.0, Frontpage 98.), egy Mac-terminál, hét ún. „látogatói” terminál, melyeket bárki igénybe vehet max. fél órára, egy Netsurfer terminál („Harley Davidsonos surfésre”, finn design alapján), és egy virtuális monitorral ellátott PC. A látogatói terminálok kivételével a könyvtárat a Városi Könyvtár olvasójegyével lehet használni, az előjegyzéses módszer bevált alkalmazásával. (Az előjegyzés terminálra, időpontra szól, telefonon, személyesen is megrendelhető.) A könyvtár nyitva tartása elképesztő: hétfőtől csütörtökig 10–24 óráig, pénteken zárva, szombat–vasárnap 12–18 óráig. A könyvtárat valóban használják, nagyon sokan, nem túlzás ez a nyitva tartás. Ha mindezek ellenére még van kedved kinézni az ablakon, előtted Európa egyik legforgalmasabb, legsokszínűbb belvárosa kavarog, természetes és mesterséges ragyogással., ahogy ez egy „üvegpalatának” becézett épülettől elvárható.

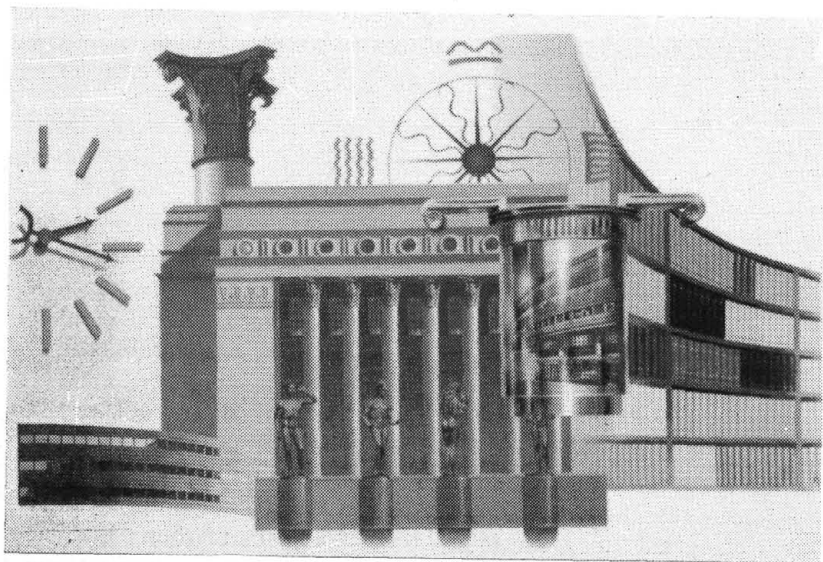
Azt mondják, két hét nagy idő. Valóban, senki sem gondolná átlag napjain robotolva, hogy mennyi minden beleférhet nem egészen tizennégy napba. Pedig ezalatt még voltam a Finn Könyvtáros Egyesület évadnyitó rendezvényén is, melynek fő programja a Parlament (Eduskunta) könyvtárának a bemutatása volt. (1997-ben ünnepelte fennállásának 125 éves jubileumát.) Voltam egy vadonatúj kisvárosi könyvtárban Janakkalában, melynek különlegességét az adja, hogy egy „épületben” található a település sport- és szabadidő centrumával, s szívet melegengető belső terekkel örvendezteti meg az oda betérőt. Voltam egy kis községi könyvtárban is, Hausjärviben, amely ugyan nem újdonatúj épületben van, de tervezéskor előre „beprogramozták”, hogy összesen egy kolléga lesz szolgálatban a könyvtár nyitva tartási idejében, így napsugaras elrendezésű a tágas belső tér, s

ezáltal teljességgel átlátható a könyvtár tájékoztatói, ill. kölcsönzői pontjáról. Mellesleg az olvasók maguk kölcsönözhetik ki az elvitelre szánt dokumentumokat, nem kell hozzá más, csak az olvasójegy és a kiválasztott dokumentum. Bár ez a módszer már általános a közkönyvtárakban, nem igazán népszerű.

Megtapasztaltam a finn „alkoholturizmus” sajátos válfaját is, melyet előszeretettel gyakorolnak a Tallinba vezető hajóúton s vissza, karaokéval, tangóval, tax-free shoppal, kaszinóval fűszerezve, sok-sok sörrel öblögetve. Itt ugyanis minden a hajó kontójára írható, az imbolygás, a dülöngélés, a bizonytalan mozdulatok és az érthetetlen artikuláció. De Tallin óvárosa csodaszép!

A finn főváros legújabb „csodaszere a Kiasma. Valójában a kortárs művészetek múzeuma, a gyakorlatban azonban ennél sokkal több: képzelj el egy épületet – nem lehet –, amely felrúg mindenféle szabályosságot formáját tekintve, egyáltalán nem hasonlít a múzeumokról ezidáig alkotott egyetlen képre sem, robosztusnak tűnő betonépület, amelyet azonban a speciális fényhatások, melyeket eredetileg is beletterveztek, teljességgel könnyeddé, légiessé varázsolnak s így utánozhatatlan, egyedi élménnyel ajándékozzák meg a nap bármely szakában oda betérőt, egyedi és megismételhetetlen látványt nyújtva a nyüzsgő, hol napfényben, hol hóban, hol sötétségben fürdőző városra. Kiasma azóta fogalom, lassan zarándokhely mind a honi, mind a külföldi látogatóknak. Ha haza lehetne hozni, ezt például hazahoznám. De nem lehet. Mint ahogy sok mást sem azokból, amelyek számomra Finnországot jelentik. Hát hozok helyettük lazacot, karjalai pirogot, finn kenyeret, sajtot és csokoládét. S egy „képeslapot”, amit a Kiasmában vettem, de semmi korábbi képeslapra nem hasonlít. Két plasztiklap közé zárt különböző színű tintapacák, melyek minden mozdulatra megváltoznak. Egyszeri, megismételhetetlen.

Mondok Ildikó

A Parlament könyvtárának logója